

J A

**Luk
Van Haute**

**Schetsen
uit het leven**

P

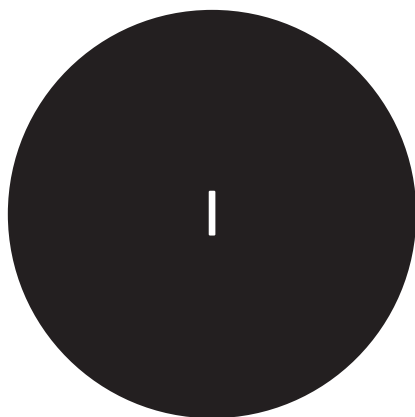
A N

Inhoud

Woord vooraf	7
Woord van dank	15
I De Bubbels en hoe die uiteenspatte	17
I.1 Komaba Foreign Student House: ‘Iedereen internationaal!’	20
I.2 Kotaro Hirotsu: ‘Iedereen Engels!’	37
I.3 Fumiko Honma: de filmische clash tussen Oost en West	50
I.4 Kiminari Kawashima: Bubbelsgeld en gangsters	74
II De mythe van de monocultuur	83
II.1 Haru Ohki: tussen arm en geflipt	86
II.2 Toshiyuki Sudoh: elitestudent zonder prestige	96
II.3 Sion Sono: bad boy en <i>Bad Film</i>	111
II.4 Richard Hart: de dans der duisternis	117
II.5 Lee Sang-il: ‘in Japan’ maar niet ‘van Japan’	129
II.6 Okinawa: de strijd om de grond	146
II.7 Sumo: de internationalisering van de nationale sport	167

III	De strijd om de Japanse ziel	185
III.1	Shoko Asahara: de goeroe, het gas en de galg	189
III.2	Okunoshima: konijnen op het gifgaseiland	212
III.3	Harimao: de strijd om het Aziatische broederschap	226
III.4	Kenzaburo Oe en Yukio Mishima: de strijd om de keizer	233
III.5	Yukio Hakkaku: de strijd om de waarheid en het woord	254
IV	De strijd tegen de natuur	263
IV.1	Kobe 1995: de schok in het systeem	266
IV.2	3/11: de nucleaire god	270
IV.3	Minamisanriku 2018: na de beving en de zondvloed	278
IV.4	Uitdagingen voor het Reiwa-tijdperk	306

**DE BUBBEL
EN HOE DIE
UITEENSPATTE**

Ik belandde in Japan tijdens de Bubbel (in het Japans ‘*Baburu*’), het hoogtepunt van een economisch herstel dat na de Tweede Wereldoorlog werd ingezet, vervolgens in een stroomversnelling raakte (jaren zestig), even werd geremd door de wereldwijde oliecrisis (jaren zeventig) en toen weer doorging. Er was midden jaren tachtig werk voor iedereen, en ook geld, soms op het buitensporige af. In het Westen verschenen boeken over het ‘Japanse mirakel’, met titels als *Japan as Number One* (Ezra Vogel). Het was echter ook de periode waarin sommigen in de VS bang werden dat Japan economisch zou slagen waar het militair had gefaald: Amerika veroveren. Japanners kochten het Rockefeller Center in New York, Japanners kochten de filmstudio’s Universal en Columbia in Hollywood. Vastgoedmagnaat Donald Trump zag het met lede ogen gebeuren. Om het Gele Gevaar en de lakse Amerikaanse buitenlandse handelspolitiek aan te klagen, liet Trump al op 2 september 1987 een paginagrote advertentie met een open brief aan het Amerikaanse volk plaatsen in *The New York Times*, *The Washington Post* en *The Boston Globe*. Het kostte hem een slordige honderdduizend dollar.

De benaming ‘Bubbel’ kwam er uiteraard pas achteraf. Net zomin als miljoenen Japanners met mij beseftte ik tijdens die jaren tachtig dat de situatie tijdelijk en eindig was. Velen verkeerden in de waan dat het eeuwig zou blijven duren, en met name het speculeren in vastgoed ging maar door. Begin jaren negentig spatte alles echter onafwendbaar uiteen, zoals dat nu eenmaal eigen is aan een zeepbel. De Bubbel was een typisch voorbeeld van hoogmoed die voor de val kwam. Die val werd gevolgd door een langdurige economische en sociale crisis. Het mirakel was uitgewerkt, en in de jaren negentig werden Japanse bedrijven drastisch ‘geherstructureerd’ (zoals ze het eufemistisch noemden). Om die taak op te knappen, werd niet zelden een westerse manager in huis gehaald, en die deed dan wat hij in het Westen ook deed. Vijftigers die voor hoge loonkosten zorgen ontslaan, bijvoorbeeld, iets wat tot dan toe ondenkbaar was geweest. Japanse werkloosheidsuitkeringen zijn beperkt in de tijd, en gezinnen raakten door deze onvoorziene wending dan ook in financiële moeilijkheden, wat tot menig drama leidde.

Hypotheekleningen konden niet meer worden afbetaald, en in hun wanhoop zochten sommigen hun toevlucht tot louche kredietverstrekkers die woekerrentes aanrekenden, met alle nare gevolgen van dien. Je kon in die jaren het aantal daklozen in Tokio zienderogen zien toenemen. In parken en stations verschenen steeds meer kartonnen dozen en blauwe tentzeilen. Jongeren zagen hoe hun vaders stank voor dank kregen na hun hele sociale en familiale leven aan het bedrijf te hebben opgeofferd, en zij wilden niet hetzelfde meemaken. Een toenemend aantal bleef hangen in losse baantjes, waarmee ze echter ook buiten het systeem van de sociale zekerheid vielen. Zo kregen de jaren negentig de naam ‘verloren decennium’, maar ook in de eenentwintigste eeuw duren deze toestanden voort. Door acties van de overheid zijn de daklozen minder prominent aanwezig in het straatbeeld (vooral in toeristische wijken als Shibuya en Shinjuku), maar dat betekent niet dat ze zijn verdwenen. En een groeiend aantal mensen (onder wie alleenstaande moeders) moet verschillende baantjes combineren om de eindjes aan elkaar te knopen. Het uiteenspatten van de Bubbels was dus een keerpunt, waarvan de gevolgen nog steeds doorwerken, op allerlei gebied.

Het eerste deel van dit boek is een terugblik op de periode juist voor dat keerpunt, toen er een bijna uitgelaten sfeer hing. In 1983 was Tokyo Disneyland opengegaan, maar tijdens de Bubbels leek heel Japan wel één groot pretpark, althans aan de oppervlakte.

1.1 Komaba Foreign Student House:

‘Iedereen internationaal!’

In 1980, toen ik mijn studie Oosterse filologie begon aan de Rijksuniversiteit Gent, was het Verre Oosten nog letterlijk ver weg. Ernaar toe reizen was niet vanzelfsprekend en vooral: duur. De opleiding stelde bovendien weinig voor. Ik had me er onderweg al zo’n beetje mee verzoend dat het niet zou lukken Japans fatsoenlijk onder de knie te krijgen en dat er bijgevolg ook niet meteen specifieke professionele mogelijkheden uit die studie zouden voortvloeien.

In die situatie kwam verandering dankzij The Japan Foundation, een in 1972 van overheidswege opgerichte organisatie die tot doel heeft de Japanse cultuur en taal in de rest van de wereld te verspreiden en promoten, om op die manier buitenlanders een ‘positief beeld’ van Japan te geven. De Japanse benaming Kokusai Kōryū Kikin betekent dan ook ‘Fonds voor Internationale Uitwisseling’. KKK: ik vond de afkorting van die Japanse naam wel grappig, herinner ik me nog. *Kokusaika* (internationalisering), zo zou ik al snel leren, was het modewoord van de jaren tachtig in Japan. En de KKK was er het uithangbord van.

The Japan Foundation organiseerde jaarlijks wereldwijd een taal-examen. De winnaars werden uitgenodigd op een veertiendaagse reis naar Japan. In 1984 was ik de Belgische laureaat. Ik kwam terecht in het bonte gezelschap van een zestigtal jongelui, een staalkaart van de wereldbevolking. Met een paar van hen ben ik nog steeds goed bevriend. *Study Tour Award for Outstanding Foreign Students of the Japanese*

Language was de welluidende Engelse naam, en dat reisje in het voorjaar zou ingrijpende gevolgen hebben voor de rest van mijn leven.

The Japan Foundation nam haar opdracht heel serieus. We werden in de watten gelegd. In Tokio logeerden we in het chique Keio Plaza Hotel, in al even chique restaurants kregen we de heerlijkste spijzen voorgeschoteld, en in Kioto bezochten we beroemde tempels. En we ontvingen er nog zakgeld bovenop, een dagelijks bedrag waar ik het in eigen land als student een hele maand mee diende te rooien.

Het eerste weekend deden we een *homestay*, en toen ze me vroegen wat ik op zondag graag wilde doen, had ik mijn antwoord klaar: Harajuku! Ik had namelijk van mijn medereizigers opgevangen dat zich daar de ‘alternatieve jeugd’ verzamelde op zondagmiddag, wanneer de boulevard autovrij was. Mijn deftige gastouders waren ietwat verbaasd en ook teleurgesteld, maar ze willigden mijn wens toch in. Een bezoek aan de tempel Meiji Jingu er vlak naast moest ik er ter compensatie wel bijnemen. Maar ik zag dus een stel vetkuiven in zwart leer, geschaard rond een gettoblaster, dansen op straat en ving ook andere glimpen van subcultuur op. Na twee weken dacht ik dan ook: die studie was toch niet nutteloos; deze ervaring heb ik er in ieder geval aan overgehouden.

The Japan Foundation slaagde dus wonderwel in haar opzet (Japan een goed imago bezorgen in het buitenland). En mijn volgende spontane gedachte was: ik moet een manier vinden om hier terug te komen, en dan liefst voor een langere periode. In Brussel had kort daarvoor de Jongerenmars voor Werk plaatsgevonden en de Vlaamse rockgroep De Kreuners zong: ‘Geef me werk, werk, werk!’ Mijn kansen leken beter in Japan dan in het Westen van Ronald Reagan en Margaret Thatcher.

Ik ging dus aan de slag met een Japanplan. Het zelf bekostigen was niet haalbaar. Mijn enige mogelijkheid in die tijd was een studiebeurs van Monbushō, het Japanse ministerie van Onderwijs en Cultuur (tegenwoordig Monbukagakushō). Die was jaarlijks weggelegd voor vier Belgen. Maar dan wel netjes communautair verdeeld. En aan Vlaamse kant was er één beurs voor de humane en één voor de exacte wetenschappen. Als Vlaamse japanoloog had ik, met andere woorden, slechts

één kans. Maar het lukte. Op 2 oktober 1986 mocht ik opnieuw het vliegtuig richting Japan in. Dankzij de fondsen van het ministerie in ruil voor de ondertekende gelofte van mijnentwege om me te gedragen volgens de wetten van het keizerrijk, me niet met politieke activiteiten in te laten en me in te spannen om een bijdrage te leveren tot de internationale verstandhouding.

Al op de eerste dag in Tokio besepte ik dat je maar beter kunt uitkijken met veralgemenen en het trekken van voorbarige conclusies op basis van eenmalige ervaringen. De ontvangst op de luchthaven van Narita en de autorit naar de wijk Komaba pasten nog in het Japanbeeld dat was ingegeven door mijn eerste bezoek twee jaar eerder. Ik werd opnieuw hoffelijk en vriendelijk bejegend en voelde me andermaal een eregast. Maar zodra ik rond 18.00 uur werd afgeleverd op mijn bestemming, was me ook in het donker zonneklaar dat dit niet het Keio Plaza Hotel was. In plaats van met die luxueuze verblijfplaats moest ik het doen met het schamele kamertje A328 in een oud en afgeleefd betonnen studentenhuus.

De officiële benaming van dat huis stond op een bord bij de ingang, zowel in het Japans (Komaba Ryūgakusei Kaikan) als in het Engels (Komaba Foreign Student House). Maar de paar honderd buitenlandse studenten moesten het, zowel in aantal als in macht, ruimschoots afleggen tegen de kakkerlakken. Dat was een van mijn eerste vaststellingen, en *gokiburi* was een van de eerste Japanse woorden die ik aan mijn woordenschat toevoegde. Gokiburi waren alomtegenwoordig: in de kamers, in de douches, in de eetzaal. Ze kwamen in alle maten en gewichten. Sommige waren wel vijf centimeter lang, en ze vlogen.

In een klimaat als dat van Japan is het bijna onmogelijk kakkerlakken te weren, zelfs als je bijzonder hygiënisch bent. Maar in het KFSH werd hun aanwezigheid toch niet echt ontmoedigd. Elk van de vier blokken van het complex had op de begane grond een keuken, die ter beschikking stond van kooklustige studenten. Maar alles (de toestellen, de tafels, de vloer, de muren) zat onder een dikke laag aangekoekt vet en vuil. Elke

dag maakte een oud vrouwtje het gebouw schoon, maar de keukens had ze kennelijk al jaren geleden opgegeven als een verloren strijd. Die liet ze links liggen. Vanwege de troep en de stank wilde eigenlijk niemand de keukens nog gebruiken. Dus installeerden de meeste bewoners hun eigen minikeuken op de gang, naast de deur van hun kamer. Dat ging van eenvoudige broodroosters en elektrische oventjes tot vrij uitgebreide installaties met kookplaten. Zoals vrijwel iedereen had ik buiten op de gang een koelkast staan, en zoals de meesten had ik die ergens in de buurt van tussen het grofvuil gehaald. Aan de uiteinden van elke gang stonden vuilnisbakken, maar de talrijke zwerfkatten haalden die 's nachts onveranderlijk overhoop. Op geregelde tijdstippen kregen we van de directie een bericht dat alle kooktoestellen en koelkasten uit de gang verwijderd dienden te worden vanwege brandgevaar, maar dat werd telkens genegeerd.

Ik leerde dat er bestrijdingsmiddelen waren. Zoals *Gokiburi Hoi Hoi*. Dat was een kartonnen huisje, 15 (l) x 5 (b) x 3 (h) cm, dat ik voor mijn deur op de gang installeerde. Langs de buitenkant was er rode baksteen op getekend en door de ramen zag je mama kakkerlak blijgezind eten bereiden in de keuken, terwijl in de woonkamer papa de krant las en de kindjes vrolijk speelden. Maar achter dit vredige huiselijke tafereel schuilde een verschrikkelijke, lynchiaanse realiteit. Midden op de vloer van het huisje lag een zakje lekker geurend voedsel, dat de echte kakkerlakken van heinde en verre aantrok. Als de gasten eenmaal de vloer betraden in huize *Hoi Hoi*, bleven hun ijverige pootjes echter onverbiddelijk plakken. Het duurde dagen voor ze uiteindelijk van ontbering omkwamen.

De Venezolaan Jorge zag zich genoodzaakt drastischer middelen te gebruiken, aangezien zijn drie *Hoi Hoi*'s nog te klein waren voor de toeloop van enthousiaste eters (hij had de huisjes dan ook in zijn kamer geplaatst, zodat hij ze letterlijk naar binnen lokte vanaf de gang). Jorge kocht een soort vulkaan, die hij aangeprezen zag in het warenhuis Peacock in Shimokitazawa, twee stations verderop. Als je hem liet uitbarsten, zouden alle kakkerlakken in de kamer eraan moeten gaan. Het nadeel was wel dat je zelf, volgens de gebruiksaanwijzing, drie dagen

lang niet in je kamer mocht komen, en dat er na afloop een laagje wit stof lag, dat ‘onder geen beding met eetwaren of eetgerei in contact mocht komen’. Ik had sindsdien een beetje argwaan wanneer Jorge me een glas aanbood.

In mijn postvakje vond ik op een dag een bericht in het Engels vanwege de directie: ‘We will have cockroach control all over your residence! Please cover everything but not afraid. Our chemical is very safety in your body.’ Op het aangekondigde tijdstip vluchtte ik naar het park. Als de kakkerlakken niet tegen het goedje bestand waren, dan mensen ook niet, was mijn eenvoudige redenering. Toen ik een paar uur later mijn terugkeer waagde, hing er een enorme stank binnen, maar de enige dode kakkerlakken leken die in mijn *Gokiburi Hoi Hoi* te zijn. De rest krioelde lustig voort zoals tevoren.

Op een dag las ik in de krant over een Japanse animatiefilm die zich afspeelde in de wereld der kakkerlakken. De mensen waren hun huisdieren. Dit moest de nabije toekomst zijn.

Het complex waarin het Foreign Student House was gevestigd, was na de oorlog een instelling voor mensen met psychische problemen geweest. Door de vaalgele en vaaggroene binnenmuren konden we ons dat moeiteloos voorstellen. De patiënten van toen waren dan wel vervangen door buitenlandse studenten, in sommige gevallen leek het ene tot het andere te leiden. Een paar kamers verderop in de gang woonde bijvoorbeeld de Bulgaarse Olga, die al twee jaar in het KFSH verbleef en zich vrijwel de hele dag binnenskamers verscholen hield. Naar de universiteit, of zelfs de eetzaal, ging ze allang niet meer. Alleen van de toiletten en de douche maakte ze noodgedwongen gebruik. Daarvoor moest ze ongeveer dertig meter gang overbruggen. Voor ze haar veilige spelonk verliet, keek ze eerst zorgvuldig of er niemand anders op de gang was, maar soms gebeurde het toch dat onderweg iemand een kamer uit of de trap op kwam, en dan verschool Olga zich schichtig achter een van de vele koelkasten en wachtte met haar gezicht naar de muur

tot de persoon in kwestie was voorbijgelopen. Op een dag was Olga weg, geen mens wist waarheen.

De kamer waarin we als gasten van de Japanse regering resideerden was drie bij twee meter, aangevuld met een inbouwkast over de halve lengte, uitstulpend in de kamer van je buur. Eén zijmuur was dus van solide steen, maar aan de kant van de kast was je alleen door een vezelplaat van je buur gescheiden. Elk kuchje was hoorbaar. Op de betonnen vloer (tenzij je voorganger zijn versleten tapijt had achtergelaten) lag een matras en verder was er een bureautafeltje met een stoel. Het schuifraam zat in een ijzeren kozijn en zorgde bij het open- en dichtdoen voor een hels geratel.

Elke gang van blok A telde zo'n veertig kamers, met aan het ene eind twee douches, één brede wastafel en vier toiletten, twee westerse en twee Japanse (wat toen nog betekende: hurken over een gat in de vloer).

Om negen uur startte de telefoondienst. De receptionistes waren zonder uitzondering vrouwen van middelbare leeftijd, en geen van hen begreep een woord Engels. Ik ging ervan uit dat ze dit als bijbaantje deden om de verveling van hun bestaan als huisvrouw te doorbreken, maar ze bleven nooit lang. Wellicht wekte de taalbarrière te veel frustratie of kwam er gewoon een ander soort verveling in de plaats, omdat gekoesterde verwachtingen over avontuur of, wie weet, romantiek niet werden ingelost. Ze zaten in het hok beneden rechts van de ingang van blok A en riepen de naam van de opgebeldde af, die dan weerklonk door de luidsprekers in de gang.

De receptionisten gebruikten daarbij nooit de familienamen. Die waren veel te ingewikkeld om uit te spreken. De identiteit van buitenlandse studenten bestond uit hun voornaam en hun land van herkomst. Geen telefoon dus voor Velasquez, Kappiyabut of Vanderhorst, maar voor Maria uit Mexico, Yip uit Maleisië of Joost uit Nederland. De opgeroepene moest zich dan naar het dichtstbijzijnde telefoontoestel begeven (er waren er twee per gang, één aan elk uiteinde), op een witte knop drukken en wachten tot de receptioniste hem of haar doorverbond. Als er geen reactie kwam op de oproep, nam ze desgewenst een boodschap

Uitgegeven met de steun van het Vlaams Fonds voor de Letteren

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Omslagontwerp & vormgeving: Studio Lannoo (Mieke Verloigne)

Foto front cover: © Rob Walbers

Foto back cover: © Nippon Connection

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2019 en Luk Van Haute

D/2019/45/379 – ISBN 978 94 014 4607 5 – NUR 692/320

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.